

Nevenka Černigoj-Sadar

SOCIALNI IN PSIHOLOŠKI FAKTORJI SREMEMB V NAČINU PREŽIVLJANJA PROSTEGA ČASA

Analiza rezultatov empiričnih raziskav od leta 1959 do 1978 je pokazala, da se osnovni vzorci aktivnosti Slovencev v prostem času vse bolj diferencirajo.

Med socialnimi, ekonomskimi in psihološkimi faktorji ter specifičnimi vzorci obnašanja so ugotovljene statistično značilne povezave. Čim bolj so socialno-ekonomski pogoji izenačeni, tem bolj vplivajo psihološki faktorji na vsebino in način izvajanja aktivnosti po končanem delu.

Socialna diferenciacija je jasno izražena v aktualnih vzorcih obnašanja kot tudi v željah po spremembah.

Večina Slovencev izraža željo po nadaljevanju in intenziviranju že osvojenih vzorcev obnašanja. Želje za spremembami v načinu preživljanja prostega časa izražajo predvsem mladi.

The empirical results dating from 1959 to 1978 show that the basic patterns of activities in free time have become recently more differentiated at Slovene population.

There are statistically significant correlations among socioeconomic, status and psychological characteristics and specific patterns of behaviour. The more the socioeconomic conditions are equalized, the more influence the psychological factors have on activities after work.

Social differentiation is clearly shown in actual patterns of behaviour and also in aspirations for changes.

The majority of Slovenes have no desire to change their existing patterns of activities. Aspirations for changes are expressed mainly among the young generation.

prosti čas, vedenjski vzorci, aktivnosti, sprememba, socialna diferenciacija

Aktivnosti v prostem času predstavljajo integralni del načina življenja oziroma variacij v načinih življenja, značilnih za določeno družbo. Različne oblike aktivnosti lahko razumemo kot determinante oblikovanja človekove zavesti in osebnosti. Integracija posameznih aktivnosti v bolj ali manj koherentne, funkcionalne in smiselne vzorce obnašanja je od rojstva naprej socialna. Socialne, ekonomske in ekološke spremembe ter kontradikcije, ki vzpodbujajo zgodovinski razvoj predstavljajo istočasno tudi odločilno komponento v motivaciji in s tem tudi v vzorcih obnašanja posameznikov in skupin. Faktorji, ki so sestavni del družbenoekonomskih sprememb, kot so industrializacija in z njo povezana migracija delovne sile iz vasi v mesto,¹ zaposlovanje ženske delovne sile,² hiter prodor sredstev množičnih komunikacij predvsem elektronskih medijev³ in akumulacija predmetov stan-

darda,⁴ neposredno vplivajo na obseg, distribucijo in način preživljanja izven delovnega časa.⁵ Delež denarja v stroških gospodinjstva, namenjen za izobraževanje, kulturne dobrine in razvedrilo, sicer narašča predvsem pri kmečkih in mešanih gospodinjstvih,⁶ vendar pa se z zviševanjem dohodkov gospodinjstva sorazmerno ne večajo tudi izdatki na področju kulture in izobraževanja.

Poglejmo, kako se omenjene spremembe odražajo v aktivnostih po končanem delu v zadnjih dvajsetih letih.

Leta 1962 je večina ljudi zvedela za dogodke, ki so jih zanimali v družini, ali pa v pogovoru z znanci. Leta 1976 pa večina zve za informacije, ki jih zanimajo, prek radia ali televizije. Hiter prodor množičnih medijev sicer poveča število virov informacij in njihov obseg, precej pa prispeva tudi k izenačevanju možnosti za dobivanje informacij. Zato pa se pomembno zmanjšata pogostost in obseg neposrednih osebnih kontaktov, kar ima negativne psihološke in socialne posledice (osamljenost, pasivnost, zmanjšanje potrebe po konfrontaciji mnenj, pretirano zapiranje v privatnost). Dviganje osebne potrošnje in uveljavljanje televizije se zelo jasno kaže tudi v obisku različnih kulturnih ustanov (kino, gledališče, koncerti), ki začne s koncem petdesetih let in v začetku šestdesetih let pomembno upadati. V tem obdobju začne upadati tudi interes za aktivno članstvo v amaterskih in kulturno umetniških društvih ter v organizacijah za telesno kulturo, šport in rekreacijo. Sredi sedemdesetih let pa se situacija začne postopoma spreminjati v pozitivni smeri. Od leta 1952 naprej je v stalnem porastu število izposojenih knjig v splošno izobraževalnih knjižnicah. Zadnjih sedem let se večja tudi število obiskovalcev gledališč, namenjenim otrokom in mladini. V stalnem porastu so tudi dejavnosti na področju izobraževanja, predvsem družbenopolitičnega.

Akcije družbenopolitičnih organizacij (SZDL, ZK, ZSS) se jasno kažejo tudi v dejanskem izboljšanju kvalitete načina preživljanja prostega časa.⁷

Rezultati empiričnih raziskav v času od leta 1959 do 1975, ki so vključevale zaposlene Slovence, pa kažejo naslednje:

Delež udeležbe posameznih socialnih skupin v aktivnostih, ki so neposredno povezane z družino, oziroma z izboljšanjem gmotne situacije gospodinjstva, se od leta 1964 do 1975 ni bistveno spremenil. Le delež tistih, ki delajo honorarno, se je od leta 1964 povečal s 13 % na 43 % za skupino zaposlenih do 29 let in 35 % za skupino zaposlenih od 30 do 59 let v letu 1975. Delež tistih, ki po končanem delu obdelujejo zemljo, se ni bistveno spremenil. Poprečno število ur na dan, porabljenih za spanje, kot tudi čas porabljen od doma do delovnega mesta (cca. 1/2 ure v eno smer), se v razdobju enajstih let ni bistveno spremenil. Največje spremembe pa se pojavljajo pri izrazito pristočasnih aktivnostih.

Leta 1959 je kar 56 % zaposlenih (v vzorcu je bilo le 26 % žensk) izjavilo, da po končanem delu čita časopis, knjige, posluša radio, hodi v kino in obiskuje umetniške prireditve. Ta vzorec obnašanja najdemo pozneje pri pomembno manjšem deležu zaposlenih Slovencev. Do leta 1975 upade tudi obiskovanje kina, gledališč, manj ljudi počiva podnevi, igra karte ali šah in bere knjige; večji delež ljudi pa se dodatno izobražuje, ukvarja s športom, hodi na izlete in potuje. Turistična dejavnost je izredno porasla; leta 1964 gre le približno 27 % zaposlenih na dopust izven domačega kraja leta 1974 pa že 49,3 %; novost, ki se pojavi v sredini sedemdesetih let, so počitnice v tujini.

Lahko rečemo, da so se vzorci obnašanja po končanem delu od leta 1964 do 1975, bistveno spremenili. Če je bilo še leta 1964 pri zaposlenih na prvem mestu delo na polju in šele nato razvedrilo in zabava, pa so leta 1975 na prvem mestu aktivnosti, povezane z elektronskimi mediji; predvsem pri mlajši generaciji pa so zelo popularni tudi izleti. Vendar pa so delovne značilnosti preživljanja prostega časa še precej prisotne tudi v sredini sedemdesetih let, spremenila pa se je njihova vsebina.⁸

Tudi vrednostne predstave o tem, čemu naj bi bil v prvi vrsti namenjen prosti čas, so se bistveno spremenile, od funkcije sprostitev in počitka, se premakne na področje razvedrila, informiranja in družine. V zadnjih dvajsetih letih so aktivnosti v okviru družine pridobile na svojem pomenu. K temu je pripomogla popularizacija številnih aktivnosti, ki se prej niso, ali pa so se izredno redko odvijale v okviru družine (šport, izleti, potovanja, gledanje TV) in boljše možnosti za sočasno izvajanje večih aktivnosti.

Osnovni vzorci obnašanja po končanem delu so se v teku dvajsetih vedno bolj diferencirali. Koncem petdesetih let še lahko govorimo o dveh osnovnih vzorcih obnašanja, ki sta med seboj popolnoma neodvisna. To je vzorec obnašanja, vezan na različne oblike masovne kulture, in vzorec obnašanja vezan na zemljo ter družino; med njima pa se pojavlja vzorec obnašanja, za katerega je značilna individualna fizična in psihična angažiranost ter socialni kontakti izven družinskega kroga. Danes pa praktično ne moremo govoriti o vzorcu obnašanja, ki ne bi vseboval vsaj ene aktivnosti, povezane s sredstvi množičnih komunikacij. Poleg tega tudi razmejitve med posameznimi vzorci niso tako jasne.

Od sredine šestdesetih let naprej se pojavljajo naslednje tipične skupine vzorcev obnašanja po končanem delu: vsestranski družbeno - angažirani, družinski, eksistenčni in vzorec obnašanja izrazito usmerjen v prosti čas (le ta se v zadnjih letih dokaj jasno diferencira v kulturne in izobraževalne aktivnosti na eni strani ter v šport in družabno-zabavne aktivnosti na drugi strani). Kljub izrazitim družbenoekonomskim spremembam v zadnjih petnajstih letih, eksistenčni vzorec obnašanja ostaja relativno nespremenjen. Spremembe je opaziti pri družbeno angažiranem vzorcu obnašanja: le ta postaja v zadnjem času bolj heterogen, usmerja se na področje kulture in izobraževanja. Medtem ko vzorec obnašanja, usmerjen v izrazito prostočasne aktivnosti, postaja manj vsestranski in bolj diferenciran.

Lahko rečemo, da družbenopolitična angažiranost zlasti pri mladih vzpodbuja širjenje interesov.

Od leta 1975 do leta 1978 je opazen porast udejstvovanja Slovencev na področju športa, kulture in družbenopolitičnih dejavnosti (deleži udeležbe so se povečali na posameznih področjih od 3 % do 20 %), osnovne usmeritve v vzorcih obnašanja pa ostajajo nespremenjene.

Spremembe v zadnjih dvajsetih letih lahko označimo kot pozitiven trend v smeri večjega števila vzorcev obnašanja in manj jasno začrtanih mej med njimi, kar daje posameznikom in skupinam večjo možnost izbire, s tem pa tudi večjo možnost za mobilnost. Toda, s katerimi »živimi« modeli obnašanja pa se najbolj pogosto srečuje mladina v vsakdanjem življenju? Za večino Slovencev so značilni vzorci obnašanja, ki jih lahko označimo za utilitaristične in usmerjene v družino. Če izvzamemo spremljanje televizijskega programa in poslušanje radia, potem dejavnosti na področju kulture zajamejo le nekoliko več kot polovico prebivalstva.

Povezanost vzorcev obnašanja s socialnoekonomskim statusom in željami po spremembah

Socializacija ne pomeni samo internalizacije določenih oblik obnašanja in mišljenja, ampak tudi neprestano konfrontacijo socialne realnosti posameznika z drugimi ljudmi in skupinami. Zato značilnosti socializacije pri učenju in koordinaciji različnih vlog ter procesov odločanja, kot tudi distribucija moči znotraj primarnih in sekundarnih skupin, ne izoblikujejo samo določenih vzorcev, pač pa tudi njihovo smer in intenziteto vztrajanja oziroma spreminjanja. Predvsem na reprezentativnih vzorcih so posamezni vzorci obnašanja tesno povezani v glavnem z osebnimi, primarnimi in sekundarnimi, socializacijskimi dejavniki kot so spol, izobrazba in vernost; omenjeni dejavniki so veliko bolj pomembni kot kraj bivanja, zakonski status, izobrazba staršev ter dohodek na člana gospodinjstva, če-

prav imajo tudi ti svoj vpliv. V aktualnih vzorcih obnašanja se zelo jasno odraža socialna diferenciacija. Le ta ima svoje psihološke učinke, ki razlike med skupinami ohranjajo tudi takrat, ko socialne razlike ne obstajajo več. Socialne skupine z ugodnimi življenjskimi pogoji (dobre stanovanjske razmere, dobra opremljenost s predmeti potrošnje, tako gospodinjskimi kot predmeti za prosti čas, dobra dostopnost tako do kulturnih, kot do ekonomskih institucij), se po končanem delu ukvarjajo z aktivnostmi na različnih področjih, to so kultura, šport, izobraževanje, turizem. Skupine z manj ugodnimi življenjskimi pogoji pa se ukvarjajo predvsem z aktivnostmi na enem ali dveh področjih (če izvzamemo čas, porabljen za MKS) – to so predvsem družina in aktivnosti, ki zmanjšujejo stroške gospodinjstva (obdelovanje zemlje, vrtnarjenje ipd.). Čeprav so množična komunikacijska sredstva dala možnost za določeno vrsto izenačevanja, tako glede informiranja, kot posrednega sodelovanja v socialnem življenju, pa se pojavlja znotraj masovne kulture stratifikacija, ki je zelo podobna socialni stratifikaciji. Le-ta se kaže predvsem v selekciji posameznih oddaj in v načinu njihovega dojetja.

Tudi pri mlajših zaposlenih, starih od 18. do 29. leta, je spol še vedno tista variabla, ki najbolj diferencira med vzorci obnašanja po končanem delu; zelo pomembna pa je tudi izobrazba, družinski cikel in kraj otroštva. Če ne upoštevamo izobrazbe, lahko na osnovi tipičnih vzorcev obnašanja (upoštevanih je 39 aktivnosti po končanem delu) razporedimo v približno 80 % uspešno mlade v skupino moških in žensk (to velja za vzorec mladih, rojenih leta 1946 in pozneje). Vzorci obnašanja moških in žensk se pomembno razlikujejo tudi pri generaciji dijakov, rojenih leta 1957 in 1958. Poleg že stereotipnih razlik med spoloma smo pri dijakih ugotovili, da so dekleta značilno manj ustvarjalna pri aktivnostih v prostem času kot fantje. Pri kreativnih dijakinjah smo ugotovili take osebnostne karakteristike, posebno na emocionalnem področju (slabšo emocionalno stabilnost, manjša gotovost v sebi), ki dajejo slabo prognozo za nadaljevanje ustvarjalnega obnašanja v odraslem obdobju.

Takih razlik med spoloma dejansko nismo pričakovali, saj so imeli vsi dijaki v tem vzorcu relativno ugodne ekonomske in socialne pogoje, lahko dostopnost do skoraj vseh objektov za prosti čas in aspiracije po visokošolski izobrazbi. Glede njihovih staršev pa smo predpostavljali, da jim nudijo kar najmanj stereotipne modele obnašanja – saj je večina staršev imela več kot osnovnošolsko izobrazbo, skoraj vse matere pa so bile zaposlene. Kljub temu, da družina izgublja vrsto ekonomskih in socialnih funkcij, ki jih je prej imela, in da so, tako moški kot ženske, postavljeni v situacijo, ki zahteva korenito spremembo vlog v družini, pa se spremembe v dejanskih vzorcih obnašanja v vsakdanjem življenju dogajajo zelo počasi.

Kljub temu pa se je na tem področju že marsikaj spremenilo. Če so leta 1964 na vseh področjih aktivnosti po končanem delu pomembne razlike med spoloma (v večini polobveznih in prostočasnih aktivnosti prednjačijo moški, izjema so le aktivnosti, povezane z gospodinjstvom, družino in ročnimi deli), pa v željah po spremembah že prednjačijo ženske, tako glede aktivnosti, povezanih z družino, kot na področju kulture in izobraževanja. Izjema je le področje športa, kjer prednjačijo moški. Leta 1975 pri zaposleni mladini ni več razlik med spoloma na tistih področjih aktivnosti, ki razširjajo tradicionalen način preživljanja prostega časa (MKS, izobraževanje – le-tu so še leta 1964 prednjačili moški – in turizem).

Razlike med spoloma pa so še vedno pri aktivnostih, ki so tradicionalno povezane z vlogo moškega in ženske v družini. Razen tistih moških, ki se ukvarjajo s popravili hiše ali stanovanja, in tistih poročenih moških, ki se ukvarjajo z nego in vzgojo otrok, je večina njihovih aktivnosti usmerjena izven doma: v šport, aktivnosti družabno-zabavnega značaja in družbenopolitične aktivnosti. Do brisanja razlik med spoloma, tako znotraj družine kot izven nje, je prišlo pri mladih dru-

žinah, kjer imajo zakonci najmanj srednjo izobrazbo ali več. Razlike med spoloma pri skupinah s srednjo izobrazbo ali več in, če nimajo otrok, so tako v aktualnih vzorcih obnašanja, kot v aspiracijah, minimalne.

Lahko rečemo, da se razlike med spoloma zmanjšujejo, dobivajo novo kvaliteto in so tudi bolj subtilne. Njihovo konstruktivno reševanje pa ne bo moglo obstajati le na nivoju izenačevanja manifestnih vzorcev obnašanja, kajti čim bolj se vidne socialne razlike zmanjšujejo, tem bolj postajajo pomembni psihološki momenti. V tem primeru pa motivacija za spremembe z obeh strani pomeni že velik korak naprej.

Kakšne pa so aspiracije Slovencev po spremembah v prostem času? Po podatkih iz leta 1975 želi večina Slovencev imeti več časa za tiste aktivnosti, s katerimi se sicer že ukvarja. Najbolj pogosto so izražene želje po potovanjih in izletih. Čeprav se pri večini v željah izraža tendenca po nadaljevanju in intenziviranju že osvojenih vzorcev obnašanja, pa je sorazmerno zelo vzpodbuden podatek, da približno četrtnina Slovencev, ki ni aktivna na področju izobraževanja in kulture, to želi biti, če bi seveda imela ustrezne pogoje za te aktivnosti. Želje po novih oblikah aktivnosti so tesno povezane s socialnoekonomskim statusom. Torej ne samo, da dejanski vzorci vedenja ojačujejo reprodukcijo družbenega razslojevanja, ampak tudi aspiracije po spremembah delujejo v tej smeri. Toda tudi tu so opazni precejšnji premiki. Interes, predvsem za področje izobraževanja in kulture, je že od leta 1964 pri zaposlenih v porastu; pri skupinah z ugodnim socialnoekonomskim statusom se sicer pojavlja bolj pogosto kot pri skupinah z nižjim socialnoekonomskim statusom, toda tudi pri slednjih je v porastu. Vprašanje pa je, zakaj se ne realizira? Del odgovora na to vprašanje je, da ima prednost zagotavljanje eksistenčnih pogojev življenja in izboljševanje danih življenjskih pogojev. Pridobivanje predmetov standarda oziroma realizacija boljših materialnih pogojev življenja poteka hitreje od realizacije nematerialnih indikatorjev kvalitete življenja.⁹ Po drugi strani pa je pomanjkanje časa eden izmed najbolj pogosto omenjenih razlogov, zakaj se ljudje ne ukvarjajo s tistimi aktivnostmi, s katerimi bi se želeli. Raziskave pa kažejo, da se pri posameznih socialnih skupinah izoblikuje vzorec obnašanja, prilagojen časovnim omejitvam vsakdanjega življenja, ki v večini primerov vztraja tudi takrat, ko je časovnih omejitev manj oziroma jih sploh ni (npr. v času letnega dopusta).

Habitualizirani vzorci obnašanja pa imajo lahko tudi pozitivne učinke, saj so raziskave pokazale, da aktivnosti, s katerimi se redno ukvarjamo v mladosti, pogosto vztrajajo tudi v kasnejših starostnih obdobjih, medtem ko tiste, s katerimi smo se ukvarjali bolj poredko, opuščamo. Uvajanje novih aktivnosti v obdobju odraslosti pa se pojavlja le pri manjšini.

Občutek pomanjkanja časa za najbolj priljubljene pristočasne aktivnosti je izrazilo tudi približno 50 % dijakov. Za vzrok jih večina navaja šolske obveznosti; praktično nihče pa ne navaja obveznosti, ki jih ima v okviru družine, niti osebnostnih lastnosti. Nadaljnja analiza pa je pokazala, da imajo pri časovni organizaciji življenja v prostem času odločilno vlogo: vsebina aktivnosti, hierarhija področij delovanja in osebnostne lastnosti (emocionalna stabilnost, sproščenost, socialna neodvisnost in socialna senzitivnost).

Rezultati dosedanjih raziskav so pokazali, da je pri načrtovanju različnih vsebin in načinov preživljanja prostega časa potrebno ugotoviti in upoštevati:

- pomen že realiziranih vzorcev aktivnosti v prostem času za njihove nosilce; kakšne potrebe zadovoljujejo že aktualizirani vzorci obnašanja različnih socialnih skupin; ali že obstoječi vzorci obnašanja vzpodbujajo pojav novih potreb in kakšne so njihove značilnosti;
- kakšno osebnost izoblikujejo konkretni socialni odnosi;

– v kakšnem odnosu so vzorci obnašanja v prostem času in delovnem času (oziroma »šolskem« času);

– v kakšnem odnosu so prevladujoči vzorci aktivnosti do »normativnega« modela osebnosti in družbenih sprememb, ki jih načrtujemo za prihodnost;

– ali prevladujoči trendi sprememb v vzorcih obnašanja ustrezajo kriterijem normativnih socializacijskih modelov; če ne, kakšni so pogoji za njihove spremembe in na kakšen način te spremembe doseči pri različnih socialnih skupinah;

– kako preseči reprodukcijo socialnih razlik v vzorcih obnašanja v prostem času in pri tem upoštevati naslednje: da realnost ni eksistenca »poprečnih« (kar se pogosto enači z normalnim) posameznikov in skupin z »določeno« kombinacijo socialnih in psiholoških značilnosti in »nepoprečnih« variant, pač pa dinamika velike varietete oblik in procesov človekovega funkcioniranja, s potenciali, katerih se pogosto premalo zavedamo;

– kateri socialni in psihološki momenti pripomorejo:

a) k preseganju že habitualiziranih vzorcev obnašanja in mišljenja takrat, ko le ti postanejo nefunkcionalni in zavirajoči v procesu razvoja produktivnih socialnih odnosov;

b) k zavedanju možnosti izbir, h kreiranju pogojev za njihov nastanek in za realizacijo izbir.

¹ Delež prebivalstva v kmetijstvu

leta 1948 – 48,9 %

leta 1971 – 20,4 %

V reprezentativnem vzorcu za Slovenijo se je leta 1975 le 16 % anketiranih opredelilo za kmete.

² Delež žensk med zaposlenimi

leta 1950 – 34 %

leta 1978 – 43,6 %

v negospodarskih dejavnostih pa delež žensk že presega delež moških 69,7. Že leta 1975 pa je med zaposlenimi Slovenci od 18 do 29 let procent žensk skoraj isti kot procent moških.

³ Delež Slovencev, ki gleda TV in posluša radio (ankete na reprezentativnih vzorcih):

	1962	1975	1978
radio	78 %	89 %	87%
TV	30 %	77,5%	

⁴ Po podatkih iz ankete leta 1959 je kar 97,0 % anketiranih izjavilo, da nima družina nobenega izmed električnih gospodinjskih pripomočkov, kot so hladilnik, sesalec, pralni stroj; le približno polovica ima samo kuhalnik in likalnik.

Struktura predmetov potrošnje se je v zadnjih desetih letih pri Slovencih popolnoma spremenila; poleg predmetov, ki olajšujejo delo v gospodinjstvu (hladilnik, pralni stroj itd. – le-te ima že več kot tri četrtine slovenskih gospodinjstev; izjema so le kmečka gospodinjstva), se pojavljajo še predmeti za prosti čas (TV 1968 – 40 %, 1978 – 82 %; avto 1968 – 18,2 %, 1978 – 48,8 %, magnetofon 1978 – 22,2 %, motorni čolni itd.).

⁵ Ustava iz leta 1963 (člen 37) proklamira pravice delovnega človeka na 42-urni delovnik; do leta 1970 so morale vse delovne organizacije realizirati ustavno odredbo. Ob enem s spremembo časovnega fonda delovnih ur je večina prešla tudi s 6 dnevnega delovnika na 5 dnevni. Minimalna dolžina letnega dopusta se poveča od 12 dni (leta 1957) na 18 dni (leta 1974).

⁶ Delež denarja (%) v stroških gospodinjstva, namenjenih za izobraževanje, kulturne dobrine in razvedrilo:

	1963	1968	1973	1978
Vsa gospodinjstva	4,6	5,1	4,7	5,7
Kmečka gospodinjstva	1,9	2,5	2,2	3,5
Mešana gospodinjstva	2,7	3,1	3,0	4,2
Nekmečka gospodinjstva	6,0	5,9	5,7	6,3

⁷ 66 % (leta 1974) zaposlenih delavcev je izjavilo, da ne bi šli na dopust ali pa bi skrajšali dopust, če ne bi dobili regresa. 29,5 % zaposlenih delavcev preživi svoj dopust v sindikalnih domovih.

Iz empiričnih podatkov je jasno viden porast deleža udejstvovanja od leta 1975 do leta 1978 na področju kulture in družbenopolitičnih dejavnosti.

⁸ Po podatkih raziskovalnega centra za samoupravljanje RSZSS, maj 1976: 49 % delavcev, zaposlenih v gospodarstvu, po končanem delu popoldne opravlja doma razna dela, da jim ne bi bilo treba plačevati uslug.

– Čeprav se stanovanjske razmere Slovencev sicer izboljšujejo, pa je pomembno velik delež tistih, ki se morajo zaradi urejanja stanovanjske situacije odpovedati zadovoljevanju kulturnih potreb in potreb po rekreaciji. Leta 1975 je 9 % Slovencev ostalo med dopustom doma in gradilo hiše. Med zaposlenimi mladimi od 18. do 29. leta jih je kar 50,7 % preživelo dopust doma – od tega pa jih je 40 % gradilo hišo ali adaptiralo stanovanje.

⁹ Podatki raziskav kažejo, da se posamezne socialne skupine med seboj bolj razlikujejo po vzorcih aktivnosti po končanem delu, kot po posedovanju predmetov standarda (če izzamemo najdražje).

Članek je napisan na osnovi podatkov, dobljenih v:

– Statistični letopis SR Slovenije 1979

– Statistični bilten br. 452, 1022, 1125, Beograd

– Raziskovalnih poročilih o raziskavah, izvedenih na Inštitutu za sociologijo v Ljubljani:

ljani:

1) Prosti čas 1959 (vzorec 870 zaposlenih delavcev iz predelovalne in ekstraktivne industrije)

2) Anketa MKS 1962 (vzorec, reprezentativen za Slovenijo)

3) 42-urni delavnik 1964 (kvota vzorec zaposlenih iz podjetij v močno industrializiranih mestnih središčih in podjetij na podeželju N-1643)

4) Anketa »problemi razvoja Slovenije – 1975« (reprezentativni vzorec za Slovenijo)

5) Dijaki 1974 (115 dijakov 3. razredov gimnazije I. Cankarja)

– Raziskovalnih poročil o raziskavah izvedenih na Fakulteti za sociologijo, politične vede in novinarstvo v Ljubljani;

1) Slovensko javno mnenje 1976 (reprezentativni vzorec za Slovenijo)

2) Slovensko javno mnenje 1978 (reprezentativni vzorec za Slovenijo)

– Poročilo raziskovalnega centra za samoupravljanje RS ZSS, maj 1976 (3763 delavcev)